

## **Afghan and Pakistani Male students' lived experiences from women's studies in Iran: A Phenomenological Study**

**Nawrozali Karimi<sup>\*</sup>, Shohre Rowshani<sup>\*\*</sup>**

**Mansoureh Zarean<sup>\*\*\*</sup>**

### **Abstract**

#### **1. Introduction**

The first foundation of women's studies as an academic discipline was laid in the 1960s and 1970s in the West. Then this field was expanded to other western universities. Today women's studies are taught in different universities from America and Europe to Asia, Africa, Australia, and New Zealand with different trends (Bates et al, 2005: 11). One of these countries is Iran, where the field of women's studies is taught in its universities, and its emphasis is more on the family and women's rights in Islam (Bagheri and Buriyai, 2017: 106). Although two decades have passed since the establishment of women's studies in Iran, and this field is taught in about ten centers at the master's and doctorate levels, the researches carried out regarding this field are very limited and often looks at the field from the outside. Based on this, we are facing a research gap in understanding the lived experience of women's studies students in Iran, especially male students, and what effects studying in this field have on them. The importance of studying the experience of male students becomes more prominent when they study in this field

\* PhD student in Women's studies at the University of Religions & Denominations (Corresponding Author), Nawrozali.karimi@gmail.com

\*\* Assistant Professor of Women Studies, Alzahra University, Tehran, Iran, sh.rowshani@alzahra.ac.ir

\*\*\* Assistant Professor of Sociology, Alzahra University, Tehran, Iran, m.zarean@alzahra.ac.ir

Date received: 2022/07/08, Date of acceptance: 2022/10/07



Copyright © 2018, This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

from societies with a patriarchal approach and a different cultural background than what is taught in this field. Meanwhile, understanding the experience of Afghan and Pakistani male students studying in this field is of particular importance and can be a new and different perception in the field of women's studies in Iran and the results of studying in this field. Based on this, the current research sought to answer the question, what are the experiences of Afghan and Pakistan male students studying in the field of women's studies in Iran?

## **2. Previous studies**

In domestic research, no research was found that dealt with the lived experience of women's studies students. Among them, Rowshani et al. (2018), Sharifzadah (2018), Bagheri and Boriaei (2017), Yahyapour Komlah (2015), and Hijazi and qadimi (2016), although had research related to the topic of women's studies in Iran, none of them have addressed the lived experience of students studying in the field of women's studies. Also, among the foreign research, although one can find research related to the subject of women's studies students, which has specifically addressed the influence of women's studies students, these researches have been conducted with the western approach to women's studies and mostly in a quantitative manner. This is while women's studies in Iran are based on an Islamic approach and focus on women in the family.

## **3. Research method**

This research is of a qualitative type with an interpretive phenomenological method. The target population included Afghan and Pakistani male students who studied women's studies in Iran. A total of 16 people were interviewed. The participants were selected based on the purposeful sampling method and the data analysis in this research was done thematically with Van Mann's interpretive approach.

## **4. Research findings**

The findings of the phenomenology of Afghan and Pakistani men's experience of studying in the field of women's studies in Iran were extracted in the form of main and secondary themes. From the analysis and coding of the interviews, three main themes including "gender awareness", "reflecting on gender stereotypes" and "decreased gender perspective" were obtained, which are shown in Table 1 along with sub-themes.

Table 1: Main and sub-themes extracted from the data

Main themes	sub-themes
gender awareness	understanding the fabrication of existing attitudes towards women
	understanding the common nature of men and women in the Qur'an
reflecting on gender stereotypes	reflection on religious readings of women
	reconsideration of social beliefs towards women
decreased gender perspective	decreased of patriarchal hegemonic view in the family
	decreased of patriarchal privileges in society

## 5. Discussion and conclusion

This research was conducted in order to understand the lived experience of Afghanistan and Pakistan male from studying women's studies in Iran, and in this regard, three main themes of "gender awareness", "reflecting on gender stereotypes" and "decreased gender perspective" were obtained. Studying women's studies for Afghanistan and Pakistan men has been more about gaining gender awareness. By studying in this field scientifically and beyond ethnic and traditional attitudes, these men are familiar with the issues of women and gender and have gained knowledge about the position of women in social and religious terms. Research conducted by other researchers also confirms the finding that studying women studies are associated with the knowledge of issues related to sex and gender for the students (Stake, 2006; Zuo et al, 2018; Sharp et al, 2008). However, due to the fact that women's studies in Iran are Islamic-oriented, the gender awareness obtained based on the findings of this research, in addition to the social dimension, also includes the religious dimension.

Also, for the men participating in this research, women's studies have been a space for them to reflect and experience a new attitude in relation to the gender view that prevails in their societies towards women. This finding is also confirmed by other researchers that women's studies can create changes in men's attitudes towards women (Brush et al, 1978; Harris et al, 1999; Thomsen et al, 1995). But regarding gender re-attitude, the different finding of the current research is the influence of

these men from powerful women and female professors and active female classmates in Iran, which has been effective in their reflection and gender re-attitude.

In addition, the study of women's studies has caused the gender-oriented view of these men to fade, and instead, the human view and independence of gender preference prevail in them. This finding is also confirmed by Walby (Walby, 1990) that the patriarchal structure is not immutable and has flexibility. Also, this finding is in line with gender constructionist theories (Halapchuk-Tarnavska & Semenyuk, 2013), (West & Zimmerman, 1987).

The result of this reflection and re-view of gender has been the dimming of the gender-oriented view in these men, the improvement of marital relations and the consolidation of the family, the equal view of male and female children, and participation in doing household chores, including its effects and results in the field of family life of these men. Also, the motivation to work on issues related to women and supporting women's empowerment programs has been one of its effects for these men in the society.

**Keywords:** Women's studies; Gender; Iran; Male Students; Afghanistan; Pakistan.

### **Bibliography**

The Holy Quran

Abedinifard, M. (2015). The vices of men and the necessity of studying men and masculinities in Iranian women's studies. *Iran Nameh*, 30:3, 230-282. [In Persian]

Ayatollahi, Hamidreza (2013), *Islamic Attitudes in Women's Studies*. Tehran: Fahim Publications. [In Persian]

Bagheri, Shahla and Boriaei, Zahra (2017), "Strategic Pathology of Women's Studies in Iran (SWOT Model Application)", *Journal of Evolution of Humanities*, 1(1), 135-105. [In Persian]

Bates, Ü. Ü., Collective, H. C. W. s. S., Bates, U., Denmark, F. L., Held, V., Hune, S., & Helly, D. O. (2005). *Women's Realities, Women's Choices: An Introduction to Women's Studies*: Oxford University Press.

Bock, G. (1989). *Challenging Dichotomies: Theoretical and Historical Perspectives on Women's Studies in the Humanities and Social Sciences*: European University Institute.

- Brown, M., & Moorer, R. (2015). Gender and Women's Studies, Applied Research on. In J. D. Wright (Ed.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (Second Edition)* (pp. 736-741). Oxford: Elsevier.
- Brush, L. R., Gold, A. R., & White, M. G. (1978). The paradox of intention and effect: A women's studies course. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 3(4), 870-883.
- Butler, J. (1988). Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory. *Theatre Journal*, 40(4), 519-531.  
doi:10.2307/3207893
- Clowes, L. (2015). 'I act this way because why?' Prior knowledges, teaching for change, imagining new masculinities. *NORMA*, 10(2), 149-162.  
doi:10.1080/18902138.2015.1050863
- Dowling, M., & Cooney, A. (2012). Research approaches related to phenomenology: Negotiating a complex landscape. *Nurse researcher*, 20(2).
- Farastkhah, Maqsood (2018), Qualitative research method in social sciences with emphasis on "grounded theory", 6th edition, Tehran: Agha Publications. [In Persian]
- Giddens, Anthony (2017), Sociology, translated by Hassan Chavoshian, 13th edition, 4th edition, Tehran: Nei Publishing House. [In Persian]
- Goffman, E. (1979). *Gender Advertisements*: Macmillan Education, Limited.
- Halapchuk-Tarnavska, O. M., & Semenyuk, A. A. (2013). Gender studies: theoretical framework. Retrieved from  
<https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/2597/3/gender.pdf>
- Harris, K. L., Melaas, K., & Rodacker, E. (1999). The impact of women's studies courses on college students of the 1990s. *Sex roles*, 40(11-12), 969-977.  
doi:10.1023/A:1018885407873
- Heschel, S. (1990). Women's Studies. *Modern Judaism*, 243-258.
- Hijazi, Elaha and qadimi, Akram. (2006), "Investigation of the field of women's studies from the point of view of the teachers and students of the course", collection of essays on women and higher education. Tehran: Research Institute of Cultural and Social Studies. [In Persian]
- Howitt, D. (2019). *Introduction to Qualitative Research Methods in Psychology: Putting Theory Into Practice*: Pearson Education.
- Kandiyoti, D. (2010). Gender and women's studies in Turkey: A moment for reflection? *New Perspectives on Turkey*(43), 165-176.  
doi:10.1017/s089663460000580x

- Katz, J., Farrow, S., & Swindell, S. (2004). Effects of participation in a first women's studies course on collective self-esteem, gender-related attitudes, and emotional well-being. *Journal of Applied Social Psychology, 34*(10), 2179-2199. doi:10.1111/j.1559-1816.2004.tb02696.x
- Khan, M. I., Malik, N., Nazir, N., Mushtaq, S. K., & Mujahid, S. (2014). Obstacles in women education: A study of societal structure of Pakhtun society. *Mediterranean Journal of Social Sciences, 5*(23), 2116-2119. doi:10.5901/mjss.2014.v5n23p2116.
- Kirkup, G., Whitelegg, L., & Rowbotham, I. (2015). The role of Women's/Gender Studies in the changing lives of British women. *Gender and Education, 27*(4), 430-444. doi:10.1080/09540253.2015.1015500
- Korstjens, I., & Moser, A. (2018). Series: Practical guidance to qualitative research. Part 4: Trustworthiness and publishing. *European Journal of General Practice, 24*(1), 120-124.
- Laverty, S. M. (2003). Hermeneutic phenomenology and phenomenology: A comparison of historical and methodological considerations. *International Journal of Qualitative Methods, 2*(3), 21-35.
- Macalister, H. E. (1999). Women's studies classes and their influence on student development. *Adolescence, 34*(134), 283-292.
- Malti-Douglas, F. (2007). *Encyclopedia of Sex and Gender: A-C*: Macmillan Reference.
- Manganaro, L. L., & Alozie, N. O. (2011). Gender role attitudes: Who supports expanded rights for women in Afghanistan? *Sex roles, 64*(7-8), 516-529.
- Marchbank, J., & Letherby, G. (2006). Views and perspectives of women's studies: A survey of women and men students. *Gender and Education, 18*(2), 157-182. doi:10.1080/09540250500380521
- Marshall, C., & Rossman, G. B. (2014). *Designing Qualitative Research*: SAGE Publications.
- Moayed Hekmat, Nahid (2014), "Gender Stereotyping: Continuation or Rupture", *Women's Research Journal*, 6th year (11), number 1, pages 153-169. [In Persian]
- Mohammadpour, Ahmad (2018), *Anti-Methodology: Philosophical Backgrounds and Practical Procedures in Qualitative Methodology*, Second Edition, Qom: Logos. [In Persian]
- Montague, C., & Tambe, A. (2020). Women's Studies *Companion to Women's and Gender Studies* (pp. 23-39).

- Motahari, Morteza (1387), *Women's Rights System in Islam*, 47th edition, Tehran: Sadra Publications. [In Persian]
- Nairruti, J. (2012). Women in Afghanistan: Caught in the middle. *International Research Journal of Social Sciences*, 1(2), 1-7.
- Naples, N. A. (2020). The Changing Field of Women's and Gender Studies *Companion to Women's and Gender Studies* (pp. 1-22).
- Nasr Esfahani, Maryam (2016), "The Arrival of Women Philosophers from the Margin to the Center; a Reflection on Feminist Strategies for Re-reading the History of Western Philosophy", *Women's Research Journal*, Year 8(19), Number 1, Pages 168-143. [In Persian]
- Patton, M. Q. (2014). *Qualitative Research & Evaluation Methods: Integrating Theory and Practice*: SAGE Publications.
- Priest, H. (2002). An approach to the phenomenological analysis of data. *Nurse Researcher (through 2013)*, 10(2), 50.
- Ritzer, George (2018), *Theory of Sociology*, translated by Hoshang Naibi, 6th edition, Tehran: Ney Publishing. [In Persian]
- Rostami-Povey, E. (2007). Gender, agency and identity, the case of Afghan women in Afghanistan, Pakistan and Iran. *The Journal of Development Studies*, 43(2), 294-311.
- Rowshani, Shohre. Barzegar, Khadija. Shahcheraghian, Maryam and Momen, Roghieh Sadat (2018), "Women's Studies in Iran, Challenges and Solutions", *Two Quarterly Journals of Women and Family Studies*, 7(3), 9-50. [In Persian]
- Sadli, S., & Porter, M. (1999). Importing/applying western feminism: A Women's Studies University linkage project. *Women's Studies International Forum*, 22(4), 441-449. doi:10.1016/S0277-5395(99)00038-2
- Saneapour, Maryam (2019), "Analysis and Survey of the Book 50 Key Concepts in Gender Studies from the Islamic - Persian Perspectives", *Critical Research Journal of Humanities Texts and Programs*, 20(7), 173-202. [In Persian]
- Savin-Baden, M., & Major, C. H. (2010). *New Approaches to Qualitative Research: Wisdom and Uncertainty*: Taylor & Francis.
- Scott, J. W. (1988). 2. *Gender: A Useful Category of Historical Analysis*: Columbia University Press.
- Scott, R., Richards, A., & Wade, M. (1977). Women's Studies as Change Agent. *Psychology of Women Quarterly*, 1(4), 377-379. doi:10.1111/j.1471-6402.1977.tb00562.x

- Sevelius, J. M., & Stake, J. E. (2003). The Effects of Prior Attitudes and Attitude Importance on Attitude Change and Class Impact in Women's and Gender Studies. *Journal of Applied Social Psychology, 33*(11), 2341-2353. doi:10.1111/j.1559-1816.2003.tb01888.x
- Sharifzadeh, Nasreen (2018), content analysis of articles in the field of women's studies in the Web of Science database using the hierarchical clustering method, master's thesis, Kermanshah: Faculty of Educational Sciences and Psychology, Payam Noor University. [In Persian]
- Sharp, E. A., Sorelle-Miner, D., Bermudez, J. M., & Walker, M. (2008). "the glass ceiling is kind of a bummer": Women's reflections on a gender development course. *Family Relations, 57*(4), 530-541. doi:10.1111/j.1741-3729.2008.00520.x
- Shayan, Z. (2015). Gender Inequality in Education in Afghanistan: Access and Barriers. *Open Journal of Philosophy, 05*, 277-284. doi:10.4236/ojpp.2015.55035.
- Smith, J. A., Flowers, P., & Larkin, M. (2021). *Interpretative Phenomenological Analysis*: SAGE Publications.
- Sommer, V. L. (2000). Men's Studies and Women's Studies: Should They Be Wed? *The Journal of Men's Studies, 8*(3), 395-400. doi:10.1177/106082650000800301.
- Stake, J. E. (2006). Pedagogy and student change in the women's and gender studies classroom. *Gender and Education, 18*(2), 199-212. doi:10.1080/09540250500380687.
- Stake, J. E., & Gerner, M. A. (1987). The women's studies experience: Personal and Professional Gains for Women and Men. *Psychology of Women Quarterly, 11*(3), 277-284. doi:10.1111/j.1471-6402.1987.tb00903.x
- Stake, J. E., & Rose, S. (1994). The long-term impact of women's studies on students' personal lives and political activism. *Psychology of Women Quarterly, 18*(3), 403-412. doi:10.1111/j.1471-6402.1994.tb00463.x
- Tabatabai, Seyyed Mohammad Hossein (2016), Women in the Qur'an, Qom: Hajar Publications. [In Persian]
- Thomsen, C. J., Basu, A. M., & Reinitz, M. T. (1995). Effects of women's studies courses on gender-related attitudes of women and men. *Psychology of Women Quarterly, 19*(3), 419-425. doi:10.1111/j.1471-6402.1995.tb00084.x
- Tyrrell, C. A. (2016). *Are They Listening?: Revisiting Male Privilege and Defensive Learning in a Feminist Classroom*: Minnesota State University, Mankato.
- Van Manen, M. (2016). *Researching lived experience: Human science for an action sensitive pedagogy*: Routledge.



- van Manen, M., & van Manen, M. (2021). Doing Phenomenological Research and Writing. *Qualitative Health Research*, 31(6), 1069-1082.  
doi:10.1177/10497323211003058.
- Vivilaki, V., & Johnson, M. (2008). Research philosophy and Socrates: rediscovering the birth of phenomenology. *Nurse researcher*, 16(1), 84-92.  
doi:10.7748/nr2008.10.16.1.84.c6755
- Walby, S. (1990). *Theorizing Patriarchy*: Basil Blackwell.
- West, C., & Zimmerman, D. H. (1987). Doing gender. *Gender & Society*, 1(2), 125-151. doi:10.1177/0891243287001002002.
- Wharton, A. S. (2009). *The Sociology of Gender: An Introduction to Theory and Research*: Wiley.
- Yahyapour Komleh, Samaneh (2015), Future Studies of Women's Studies in Iran, Master's Thesis, Tehran: Faculty of Law and Humanities, Khwarazmi University. [In Persian]
- Yelsali Parmaksız, P. M. (2019). Thirty years of gender and women's studies in Turkey11A preliminary version of this article was presented at the Gender and Women's '16/Interdisciplinary Conference on Gender and Women's Studies in Social Sciences and Art 11.11.2016 in İstanbul, Turkey. *Women's Studies International Forum*, 77, 102279. doi:https://doi.org/10.1016/j.wsif.2019.102279.
- Zainab, A. N. (2008). Growth and pattern of women's studies in malaysia as reflected by generated literature. *Libres*, 18(2).
- Zokaei, Mohammad Saeed (2019), The Art of Conducting Qualitative Research; from problem solving to writing, Tehran: Agah Publications. [In Persian]
- Zuckerman, D. M. (1983). Women's studies, self-esteem, and college women's plans for the future. *Sex roles*, 9(5), 633-642. doi:10.1007/BF00290070.
- Zuo, X., Lou, C., Gao, E., Lian, Q., & Shah, I. H. (2018). Gender role attitudes, awareness and experiences of non-consensual sex among university students in Shanghai, China. *Reproductive health*, 15(1), 1-10



## تجربه زیسته مردان افغانستان و پاکستان از تحصیل در رشته مطالعات زنان در ایران: یک مطالعه پدیدارشناختی

نوروز علی کریمی\*

شهره روشنی\*\*، منصوره زارعان\*\*\*

### چکیده

رشته مطالعات زنان که بر اساس فعالیت‌های جنس‌زنان در غرب تأسیس شد و تغییر نگرش از اهداف عمده آن بود، حوزه‌ای دائماً در حال تغییر و گسترش بوده است. امروزه گرایش‌های متنوعی از این رشته در کشورهای مختلف وجود دارد که در ایران با رویکرد اسلامی است. هدف این پژوهش، بررسی تجربه زیسته دانشجویان مرد افغانستانی و پاکستانی مطالعات زنان در ایران است که بیشتر با پس‌زمینه فرهنگی مردسالارند. روش این پژوهش پدیدارشناسی تفسیری است که با انجام مصاحبه نیمه‌ساختارمند با شانزده نفر از این دانشجویان صورت گرفته است. تحلیل داده‌ها با شیوه ون‌مانن و با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA 2018 انجام شده و سه مضمون اصلی «آگاهی جنسیتی»، «بازنگرشی جنسیتی» و «کم‌رنگی جنسیت‌محوری» حاصل شده است. بر اساس یافته‌ها «آگاهی جنسیتی» بیان‌گر «فهم برساختگی نگرش‌های موجود به زن» و «فهم ماهیت مشترک زن و مرد در قرآن» بوده و «بازنگرشی جنسیتی» را که شامل «تأمل در خوانش‌های دینی نسبت به زن» و «بازنگرشی

\* دانشجوی دکتری مطالعات زنان، دانشگاه ادیان و مذاهب، قم، ایران (نویسنده مسئول)،  
nawrozali.karimi@gmail.com

\*\* استادیار گروه مطالعات علوم اجتماعی و توسعه، پژوهشکده زنان، دانشگاه الزهرا (س)،  
sh.rowshani@alzahra.ac.ir

\*\*\* استادیار گروه مطالعات علوم اجتماعی و توسعه، پژوهشکده زنان، دانشگاه الزهرا (س)،  
zarean@alzahra.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۱۷، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۷/۱۵



Copyright © 2018, This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material for any purpose.

در باورهای اجتماعی نسبت به زن» بوده به دنبال داشته است که در نهایت به «کم‌رنگی جنسیت‌محوری» شامل «کم‌رنگی نگاه هژمونی مردسالارانه در خانواده» و «کم‌رنگی مزیت‌های مردسالارانه در جامعه» انجامیده است.

**کلیدواژه‌ها:** مطالعات زنان، جنسیت، ایران، دانشجویان مرد، افغانستان، پاکستان

## ۱. مقدمه

مطالعات زنان به‌عنوان رشته‌ی دانشگاهی که شالوده‌ی نخست آن در غرب بر اساس فعالیت‌های جنبش حقوق مدنی و جنبش آزادی‌بخش زنان در دهه ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ نهاده شد، حوزه‌ی دائماً در حال تغییر و گسترش بوده است (Brown & Moorer, 2015; Naples, 2020). پس از آن که زنان با نگاهی انتقادی وارد قلمروهای گوناگون معرفت شدند (نصر اصفهانی، ۱۳۹۶)، زنان دانشگاهی با به چالش کشیدن دانش مردمحور، استدلال ورزیدند که تولید دانش در دانشگاه‌ها فاقد بهره‌گیری از جنسیت در تجزیه و تحلیل است (Bates et al, 2005). به این ترتیب در ادامه فعالیت‌های برابری خواهی جنبش‌های قبلی زنان که خواهان برابری در حق رأی و سایر مسائل مهم اجتماعی و اقتصادی برای زنان بودند (ریتزر، ۱۳۹۸: ۶۱۰)، فعالیت جنبش زنان در حوزه آکادمیک منجر شد تا نخستین دپارتمان مطالعات زنان در سال ۱۹۷۰ در دانشگاه سن دیگو (UC San Diego) تأسیس شود (Brown & Moorer, 2015: 736). سپس این رشته در دیگر دانشگاه‌های غربی نیز گسترش یافت و امروزه مطالعات زنان در دانشگاه‌های مختلف از آمریکا و اروپا تا آسیا، آفریقا، استرالیا و نیوزلند تدریس می‌شود (Bates et al, 2005: 11).

رشته مطالعات زنان در کنار گسترش، دچار تغییرات و تحولاتی هم شده است. با آنکه در آغاز هدف مطالعات زنان خاتمه بخشیدن ستم بر زنان و به چالش کشیدن برنامه‌های سنتی در حوزه آکادمیک بود و به نحوی فقط به زنان اختصاص داشت، این رشته بعداً با در برگرفتن حوزه جنسیت، به مطالعات زنان و جنسیت تغییر نام یافت (Scott, 1988). سپس تعدادی زیادی از دانشگاه‌ها امر جنسی را در برنامه‌ها و دپارتمان‌های مطالعات زنان خود افزودند (Naples, 2020: 4). به این ترتیب امروزه مطالعات زنان دیگر یک رشته مختص به زنان نیست (Sommer, 2000: 396) بلکه به‌عنوان حوزه بینارشته‌ای در پی ارائه فهم جنسیتی

درهم تنیده یا متقاطع از فرهنگ، قوم، نژاد و امر جنسی بوده و تفسیر بافت محور از زنانگی و مردانگی ارائه می دهد (Marchbank & Letherby, 2006; Montague & Tambe, 2020: 25).

مطالعات زنان به همان میزان که گسترش یافته و متحول شده است، در کشورهای مختلف دارای گرایش های متنوع نیز شده است که با توجه به سیاست های هر کشور، با گرایش های متفاوت تدریس می شود (Montague & Tambe, 2020). امروزه هرچند مطالعات زنان در کشورهای اسلامی از قبیل ترکیه، مالزی، اندونزی و ایران نیز تدریس می شود، اما سیاست های هر کشور در قبال این رشته متفاوت است (Kandiyoti, 2010; Sadli & Porter, 1999; Yelsali Parmaksız, 2019; Zainab, 2008). تأکید مطالعات زنان در ایران بیشتر روی خانواده و حقوق زن در اسلام است (باقری و بوریایی، ۱۳۹۷: ۱۰۶). البته مطالعات زنان در ایران نیز فراز و نشیب خود را داشته است. این رشته برای نخستین بار در سال ۱۳۸۰ به عنوان رشته دانشگاهی تأسیس شد (روشنی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۱) و بعد از چند سال فعالیت در سال ۱۳۹۱ بر پایه طرح اسلامی سازی علوم انسانی مورد بازنگری قرار گرفت و سپس با گرایش حقوق زن در اسلام در مقطع دکتری فعالیتش را ادامه داد (Abedinifard, 2015) و امروزه در حدود ده مرکز در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری تدریس می شود.

باگذشت دو دهه از تأسیس مطالعات زنان در ایران، پژوهش های انجام شده در خصوص این رشته بسیار محدود و اغلب با نگاه از بیرون به رشته است. بر این اساس در فهم تجربه زیسته دانشجویان مطالعات زنان در ایران و این که تحصیل در این رشته چه آثاری برای آنان به دنبال دارد، با یک خلأ پژوهشی مواجهیم. این در حالی است که دانشجویان مطالعات زنان، کنشگران اصلی این رشته محسوب می شوند و رشته مطالعات زنان اصولاً یک رشته دانشجوی محور است (Stake, 2006)؛ به طوری که ایجاد تغییر در فراگیران از اهداف مهم مطالعات زنان بوده است (Sevelius & Stake, 2003). پس مهم است که برای فهم تجربه دانشجویان و پیامدهای تحصیل در این رشته، به روایت دانشجویان پرداخته شود. از آنجاکه بر اساس پژوهش، فهم دانشجویان مرد و زن از مطالعات زنان متفاوت است، به همان میزانی که به فهم تجربه زنان از تحصیل در این رشته نیاز است، به فهم تجربه مردان نیز نیاز است (Stake & Gerner, 1987). راه بهبود وضعیت زنان در هر جامعه، فقط تمرکز بر رشد آگاهی زنان نیست و چه بسا تمرکز بر آگاهی بخشی و اصلاح

نگرش مردان در زمینه موضوعات و مسائل مربوط به زنان، نتایج بهتری در پی داشته باشد (Clowes, 2015). اهمیت مطالعه تجربه مردان زمانی برجسته‌تر می‌شود که آنان از جوامعی با رویکرد مردسالارانه و زمینه فرهنگی متفاوت نسبت به آنچه در این رشته تدریس می‌شود، به تحصیل در این رشته می‌پردازند. با توجه به این که در جوامع افغانستان و پاکستان فرهنگ مردسالارانه حاکم است و اصولاً به زنان کمتر اهمیت داده می‌شود (Manganaro & Shayan, 2015; Alozie, 2011; Rostami-Povey, 2007: 297) و در این کشورها تبعیض شدید جنسیتی علیه زنان اعمال می‌شود که اغلب ریشه در باورهای سنتی و قبیله‌ای و هم‌چنین قرائت فرهنگی و مردسالارانه از دین دارد (Khan, Malik, Nazir, Mushtaq, & Mujahid, 2012; Nairruti, 2014)؛ فهم تجربه دانشجویان مرد افغانستان و پاکستان از تحصیل در این رشته دارای اهمیت خاص است و می‌تواند یک دریافت تازه و متفاوت در زمینه رشته مطالعات زنان در ایران و نتایج تحصیل در این رشته باشد. بر این اساس پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به این پرسش بوده است که دانشجویان مرد افغانستان و پاکستان چه تجربه‌ای از تحصیل در رشته مطالعات زنان در ایران دارند؟

## ۲. ادبیات نظری پژوهش

مطالعات زنان به‌عنوان حوزه آکادمیک، ارائه‌دهنده چارچوب جدیدی است که نه تنها نسبت به مسائل جنسیتی، بلکه در قبال نژاد، طبقه و قومیت نیز حساس است (Brown & Moorer, 2015: 736). این حوزه مطالعاتی در غرب سبب شد تا امروزه نگرش نسبت به جنسیت، به‌عنوان مفهومی که تا نیم‌قرن پیش جایگاه افراد بر اساس آن تعیین می‌شد و یک ویژگی طبیعی منتسب به زنان بود، تا حدی تغییر کند (Malti-Douglas, 2007; Scott, 1988). در اوایل دهه ۱۹۷۰ بود که روابط جنسیتی مبتنی بر دوگانه طبیعی در مقابل فرهنگی، مورد بحث قرار گرفت؛ چون بر اساس این دوگانه مردان و فعالیت‌های آن شامل فرهنگ می‌شد و ارزش فرهنگی داشت، در حالی که زنان و فعالیت‌های آن‌ها عادی بود و شامل ارزش اجتماعی، فرهنگی و علمی نمی‌گردید (Bock, 1989: 3). با فعالیت‌های جنبش زنان در حوزه آکادمیک و تأسیس رشته مطالعات زنان در دهه ۱۹۷۰، دانشمندان و به‌طور ویژه زنان دانشگاهی سؤال‌هایی را پیرامون دو موضوع، یکی شناسایی هویت مردانه به‌عنوان هنجار انسانی و دیگری آنچه رفتار بیولوژیکی زنان و مردان را تعیین می‌کرد، مطرح ساختند

که همین امر باعث شد تا شکاف مفهومی بین جنس به عنوان ویژگی بیولوژیکی و جنسیت به عنوان برساخت اجتماعی فرهنگی شکل بگیرد (Halapchuk-Tarnavska & Semenyuk, 1990; Heschel, 2013). به این ترتیب به ممیز فیزیکی، بیولوژیکی و ژنتیکی میان مرد و زن جنس، و به آنچه جنبه های فرهنگی، اجتماعی و روانی زنانگی و مردانگی را تعیین می کرد، جنسیت گفته شد و بیشتر همین تفاوت جنسیتی به عنوان عامل نابرابری میان زنان و مردان مطرح شد (Wharton, 2009). به عبارت دیگر تلاش های نظریه پردازان فمینیست در دهه ۱۹۷۰ امکان فهم تمایز میان ویژگی های معین زیستی مرد و زن و رفتار مردانه و زنانه را که در اجتماع آموخته می شود، فراهم آورد. با آنکه بحث روی ویژگی های اساسی جنسیت یکی از وجوه تمایز انواع نظریه های فمینیستی است، اما نقطه شروع اتفاق نظر تقریباً همه این نظریه ها استنباط جنسیت به مثابه تعبیری اجتماعی است (ریترز، ۱۳۹۸: ۶۰۸).

هم چنین از میان نظریه های پر دامنه در ادبیات جامعه شناسی جنسیت، که با چشم اندازهای مختلف به عامل نابرابری زن و مرد مبتنی بر جنس و جنسیت پرداخته اند (گیدنز، ۱۳۹۷: ۱۶۰)، نظریه برساخت اجتماعی جنسیت از اقبال بیشتری برخوردار است (Halapchuk-Tarnavska & Semenyuk, 2013). بر اساس این نظریه، جنسیت مانند جنس ذاتی نیست و نقش های جنسیتی در واقع برساخت اجتماعی است و در جوامع مختلف هم متفاوت است (گیدنز، ۱۳۹۷: ۱۶۳). گافمن (Goffman, 1979) با همین رویکرد برساخت اجتماعی، بحث نمایش جنسیت را مطرح ساخت که بر اساس آن جنسیت یک ویژگی ذاتی در تعیین رفتار افراد نیست، بلکه همانند نقش که یک بازیگر تئاتر نمایش می دهد، جنسیت هم در موقعیت های مختلف اجتماعی در زندگی روزمره افراد نمایش می یابد. ویست و زیمرمن (West & Zimmerman, 1987) نیز در مقاله ای که بسیار مورد استناد محققان قرار گرفته است، جنسیت را برساخت اجتماعی می دانند که به عنوان یک تفاوت و با توجه به متناسب بودن یا نبودنش با طبقه جنسی، ساختار اجتماعی و بافت فرهنگی میان زن و مرد و دختر و پسر خلق می شود، در حالی که این تفاوت، یک تفاوت اساسی، ذاتی و بیولوژیکی نیست. به همین ترتیب، باتلر (Butler, 1988) نیز با مطرح سازی اجرای جنسیت، البته به شکل افراطی، به غیر ذاتی بودن و اکتسابی بودن آن تأکید دارد. بر این اساس، اجرای نقش های جنسیتی یک محصول اجتماعی و غیر ذاتی است. از آنجاکه زنان و مردان برای طرد نشدن از جامعه، در چارچوب هنجارهای اجتماعی که مبتنی بر تصورات قالبی جنسیتی شان است، رفتار می کنند (مؤید حکمت، ۱۳۹۴: ۱۵۸)، نقش های جنسیتی افزون بر

غیرذاتی بودن، به لحاظ مناسب بودن یا نبودن با هنجارهای اجتماعی در بافت‌های فرهنگی نیز متفاوت است.

علاوه بر این هرچند پدرسالاری و مردسالاری به‌عنوان عامل نابرابری و ستم بر زنان توسط بسیاری از فمینیست‌ها مطرح شده است و تأکید بیشتر آن‌ها نیز بر تغییرناپذیری این نظم جنسیتی است (گیدنز، ۱۳۹۷: ۱۶۹)، اما بر اساس نگرش مطالعات زنانی و هم‌چنین از منظر برساخت اجتماعی جنسیت، پدرسالاری یا مردسالاری نیز ثابت نیست و قابل تغییر است. در همین رابطه ولبی (Walby, 1990) نظریه پدرسالاری منعطف را مطرح می‌کند که در دنیای معاصر، مردسالاری دیگر امر ثابت نیست و با توجه به تاریخ، قوم و فرهنگ قابل تغییر است.

گذشته از موارد یادشده که بیشتر برخاسته از جوامع غربی و منطبق با بافت آن‌ها است، نگاه اسلام به زن و مرد نگاه انسانی است و در دین اسلام، زن مانند مرد انسان است و هیچ‌یک از این دو، برتر از دیگری نیست، مگر به تقوا و پرهیزگاری (الحجرات: ۱۳). زن در اسلام می‌تواند همانند مرد خودش در مورد سرنوشت خود تصمیم بگیرد و مستقلاً عمل کند و نتیجه عمل خود را مالک شود (البقره: ۲۸۶). این‌گونه زن و مرد در آنچه اسلام و قرآن آن را حق می‌داند، برابرند. (طباطبایی، ۱۳۹۶: ۴۴). به این ترتیب در اسلام زن و مرد از همسانی در آفرینش (اعراف: ۱۸۹)، همسانی در تکالیف و رسالت‌ها (احزاب: ۳۵) و همسانی در پاداش‌ها (نحل: ۹۷) برخوردار است و صاحب هویت انسانی مشترک است (آیت‌اللهی، ۱۳۹۳: ۸۱-۸۳). تفاوت زن و مرد به‌منظور وحدت بیشتر آن‌ها و استحکام خانواده است، نه به معنای نفی تساوی و برابری حقوق زن و مرد (مطهری، ۱۳۸۷: ۱۴۷-۱۶۰) و تفاوت زیستی به معنای تقابل میان دو جنس نیست، بلکه در راستای فرایند تکاملی عادلانه هویت جمعی انسان است (صانع پور، ۱۳۹۰: ۱۹۴). پس روشن است که آنچه در بعضی جوامع به نام اسلام بر زنان ستم روا می‌دارند و مردسالاری شدید در آن حاکم است، حاصل رسوبات فرهنگی و قومی و گاهی نیز حاصل تفاسیر نادرستی است که از شریعت صورت می‌گیرد و تبیین این مسئله بسیار اهمیت دارد و مطالعات زنان با گرایش اسلامی می‌تواند در فهم جنسیتی در همین راستا چارچوب جدیدی ارائه دهد.

از مباحث نظری یادشده در حوزه مطالعات زنان، چهار محور را می‌توان استخراج کرد: تأثیر مطالعات زنان بر فهم نقش‌های جنسیتی و ایجاد تغییر در نگرش جنسیتی؛ برساختی



بودن بعضی نقش‌های جنسیتی و تحمیل این نقش‌ها بر زنان با توجه به فرهنگ و بافت‌های قومی و نژادی مختلف؛ منعطف بودن مردسالاری با توجه به تحولات دنیای معاصر و تغییر آن در طول تاریخ و فرهنگ‌های مختلف؛ و نگرش انسانی اسلام به زن و همسانی در هویت مشترک انسانی و وجود تمایزها در راستای تکامل هم دیگر در کانون خانواده و هویت جمعی انسانی. پژوهش حاضر بر مبنای این چهار محور به مطالعه تجربه زیسته دانشجویان مرد افغانستان و پاکستان از تحصیل در رشته مطالعات زنان در ایران پرداخته است.

### ۳. مطالعات پیشین

در پژوهش‌های داخلی، پژوهشی که به تجربه زیسته دانشجویان مطالعات زنان پرداخته باشد یافت نشد، از این رو در این بخش پژوهش‌های نزدیک به موضوع که در خصوص رشته مطالعات زنان در ایران انجام گرفته، مرور شده است. روشنی و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله «رشته مطالعات زنان در ایران، چالش‌ها و راهکارها» از طریق مصاحبه با متخصصان به بررسی چالش‌های رشته و راهکارهای رفع آن پرداخته‌اند. شریف‌زاده (۱۳۹۸) در پایان‌نامه - ای به «تحلیل محتوای مقالات حوزه مطالعات زنان در پایگاه وب آو ساینس با استفاده از روش خوشه‌بندی سلسله مراتبی» پرداخته است. باقری و بوریائی (۱۳۹۷) در مقاله «آسیب‌شناسی راهبردی رشته مطالعات زنان در ایران (کاربست مدل SWOT)» با استناد به آراء صاحب‌نظران، به آسیب‌شناسی رشته مطالعات زنان پرداخته‌اند. یحیی‌پور کومله (۱۳۹۵)، در پایان‌نامه «آینده‌پژوهی مطالعات زنان در ایران» با استفاده از دانش آینده‌پژوهی در پی ارائه چارچوب آینده‌پژوهانه مطالعات زنان در ایران بوده است و برای جمع‌آوری اطلاعات از منابع کتابخانه‌ای و مرور اسناد و گزارش‌های موجود استفاده کرده است. حجازی و قدیمی (۱۳۸۶) در مقاله «بررسی رشته مطالعات زنان در دانشگاه‌های ارائه‌دهنده» به ارزیابی دوره کارشناسی ارشد مطالعات زنان، با استفاده از پرسشنامه پرداخته‌اند. بنابراین پژوهش‌های موجود مورد بررسی به تجربه زیسته دانشجویان رشته مطالعات زنان و این که تحصیل در این رشته چه نتایجی برای دانشجویان در پی دارد، پرداخته‌اند.

اما در پژوهش‌های خارجی، با مروری بر مطالعات پیشین می‌توان پژوهش‌های مرتبط با موضوع دانشجویان مطالعات زنان را که به‌طور خاص به تأثیرپذیری دانشجویان از رشته

مطالعات زنان پرداخته‌اند، در چهار دسته تقسیم‌بندی کرد. دسته‌ای از پژوهش‌ها به آزمون نظریه‌های فمینیستی پرداخته‌اند؛ از آنجاکه مطالعات زنان در غرب بیشتر بر مبنای آموزه‌های فمینیستی طراحی شده است، این پژوهش‌ها در واقع به آزمون اثرگذاری این نظریه‌ها بر دانشجویان پرداخته‌اند. پژوهش‌های تامسن، باسو و ریتز (Thomsen, Basu, & Reinitz, 1995)، تایریل (Tyrrell, 2016)، هارس، میلاس و روداکر (Harris, Melaas, & Rodacker, 1999)، مکالیستر (Macalister, 1999) و کاتز، فارو و سویندل (Katz, Farrow, & Swindell, 2004) با محوریت آزمون نظریه‌های فمینیستی بر دانشجویان مطالعات زنان انجام شده است. دانشجویان شرکت‌کننده در دوره‌های طراحی شده مطالعات زنان مبنی بر آموزه‌های فمینیستی ارزیابی گردیده و نتایج این پژوهش‌ها حکایت از تأثیرپذیری دانشجویان با توجه به تفاوت‌های جنسیتی آن‌ها از نظریه‌های فمینیستی دارد.

دسته‌ای دیگر از پژوهش‌های انجام‌شده متمرکز بر انگیزه حضور دانشجویان در مطالعات زنان است که در این زمینه می‌توان از پژوهش برش، گولد و وایت (Brush, Gold, & White, 1978) و نیز مارچ بانک و لیدربای (Marchbank & Letherby, 2006) نام برد. بر اساس نتایج این پژوهش‌ها، علت حضور دانشجویان با توجه به جنسیت آن‌ها در برنامه‌های مطالعات زنان متفاوت است.

بررسی نگرش دانشجویان نیز موضوع دسته دیگری از پژوهش‌ها بوده است. اسکات، ریچاردز و ود (Scott, Richards, & Wade, 1977) و هم‌چنین سیولیوس و استیک (Sevelius & Stake, 2003) پژوهش‌هایی را به منظور بررسی نگرش دانشجویان قبل از ورود به رشته مطالعات زنان و پس از تحصیل در آن انجام داده‌اند که نتایج آن نشان می‌دهد تغییر نگرش در دانشجویان متفاوت بوده است.

دسته‌ای دیگر از پژوهش‌ها نیز باهدف بررسی تأثیرات مطالعات زنان در زندگی فردی و فعالیت‌های اجتماعی دانشجویان رشته مطالعات زنان انجام شده است. کیرکپ، وایتلیگ و روباتم (Kirkup, Whitelegg, & Rowbotham, 2015)، استیک و روز (Stake & Rose, 1994) و استیک و گیرنر (Stake & Gerner, 1987) و هم‌چنین ذوکیمرن (Zuckerman, 1983) در مطالعات خود تأثیر مطالعات زنان را بر ابعاد زندگی فردی، دستاوردها، حوزه اشتغال و فعالیت‌های سیاسی دانشجویان بررسی کرده‌اند. نتایج این پژوهش‌ها نشان می‌دهد که تحصیل در مطالعات زنان در ابعاد اجتماعی و پیشرفت‌های شغلی و اقتصادی، دستاوردهای

مفیدی برای دانشجویان داشته است و دانشجویان مطالعات زنان کنشگران خوبی در زمینه اجتماعی به بار آمده‌اند.

در جمع‌بندی مطالعات پیشین در زمینه موضوع پژوهش می‌توان گفت پژوهش‌های خارجی با رویکرد غربی مطالعات زنان و بیشتر به شیوه کمی انجام شده است، در حالی که مطالعات زنان در ایران با رویکرد اسلامی و متمرکز بر زن در خانواده است؛ علاوه بر این پژوهش‌های داخلی به تجربه زیسته دانشجویان مطالعات زنان نپرداخته‌اند. بنابراین مطالعه تجارب دانشجویان از تحصیل در این رشته می‌تواند به شناختی جدید کمک نماید.

#### ۴. روش پژوهش

این پژوهش از نوع کیفی با روش پدیدارشناسی تفسیری است. هرچند پدیدارشناسی قبل از آنکه به عنوان روش تحقیق مورداستفاده قرار گیرد، به عنوان یک دیدگاه فلسفی پدید آمد (Vivilaki & Johnson, 2008) اما امروزه رویکردی است که هم به عنوان دستگاه فلسفی و هم به مثابه روش‌شناسی مستقل در علوم انسانی و اجتماعی شناخته می‌شود (محمد پور، ۱۳۹۸: ۲۲۵). منشأ پدیدارشناسی به مثابه روش آثار هوسرل و توسعه افکار وی توسط مرلوپونتی، هایدگر، گادامر و ریکور است (Dowling & Cooney, 2012: 21). تأکید فلسفه هوسرل بر آن بود که شناخت جهان از طریق آگاهی انسان حاصل می‌شود و اشیا و معانی آن‌ها نمی‌تواند بدون تفسیر ذهنی فرد وجود داشته باشد و تمرکز هوسرل نیز بر ذات پدیده یا معانی حقیقی آن بود (Laverty, 2003). استدلال هوسرل این بود که برای شناخت دقیق و عمیق باید به خود چیزها برگردیم و برای این کار نیاز به بررسی دقیق تجربه انسان داریم (Smith, Flowers, & Larkin, 2021: 15-16). آثار هایدگر توجه ما را بر هستی هستی‌شناسی انسان به مثابه هستنده‌ای خاص که ذاتاً فهم از هستی دارد و ویژگی روش پدیدارشناسی معطوف می‌دارد که اجازه می‌دهد پدیده‌ها خود را آن‌طور که نشان می‌دهد، دیده شود (M. van Manen & van Manen, 2021: 1070). بنابراین تحقیق پدیدارشناسی توضیح پدیده‌ها به همان شکلی است که خود را در معرض آگاهی قرار می‌دهد و به عبارت دیگر پدیدارشناسی با تلاش منظم در پی کشف و توصیف ساختارها و معنای درونی ساختارها در تجربه زیسته افراد به همان شکلی است که تجربه شده است (Van Manen, 2016: 9-10). روش پدیدارشناسانه به دنبال آن است تا معنای تجربه زیسته افراد را کاوش، توصیف و تحلیل

نماید (Marshall & Rossman, 2014: 66). در این رویکرد، تنها منبع مشروع داده‌ها افرادی هستند که تجربه واقعی از پدیده مورد مطالعه دارد؛ طوری که محقق با اتکا بر آن به حقیقت پدیده دست می‌یابد (Priest, 2002: 55). در این میان پدیدارشناسی تفسیری دربردارنده توصیف یا تفسیر معانی پدیده‌های تجربه‌شده از سوی کسانی است که در تحقیق مشارکت دارند. به عبارتی، پدیدارشناسی تفسیری، برای فراتر رفتن از تجربه ذهنی تلاش می‌کند تا ماهیت اصیل و عینی یک‌چیز را بیابد و رابطه بین رویداد و فرد و نحوه شکل‌گیری معنا در آن رابطه را مورد تأکید قرار می‌دهد. «در رویکرد تفسیری محقق جزء لاینفکی از تحقیق است و فهم و ساختار معرفتی پیشین او به تفسیر کمک می‌کند» (ذکایی، ۱۳۹۹: ۱۹۶). افزون بر این، سؤالی که در پدیدارشناسی تفسیری دنبال می‌شود این است که معنا، ساختار و ماهیت تجربه زیسته این پدیده برای این شخص یا گروه چیست (Patton, 2014: 190).

پژوهش حاضر نیز با روش پدیدارشناسی تفسیری به منظور فهم تجربه زیسته دانشجویان مرد افغانستانی و پاکستانی مطالعات زنان در ایران صورت گرفته است. جامعه هدف شامل دانشجویان مرد افغانستانی و پاکستانی بوده است که در رشته مطالعات زنان در ایران تحصیل کرده‌اند. شرایط ورود به مطالعه داشتن حداقل دو سال سابقه تحصیل در رشته و تمایل و توانایی بیان تجربیات خود از تحصیل در این رشته بوده است و مشارکت-کنندگان بر اساس روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده‌اند. جمع‌آوری داده‌ها با مصاحبه نیمه‌ساختارمند انجام شده است. ده مصاحبه به صورت حضوری و شش مصاحبه به صورت اینترنتی صورت گرفته و مدت زمان مصاحبه‌ها بین ۶۰ الی ۹۰ دقیقه بوده است. مصاحبه‌ها تا رسیدن به اشباع داده‌ها یعنی تکراری شدن مضامین و یافت نشدن مضامین جدید ادامه یافته است و به این ترتیب در مجموع با ۱۶ نفر مصاحبه شده است که مشخصات آنان (بانام مستعار به منظور حفظ محرمانگی اطلاعات) در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱: مشخصات مشارکت‌کنندگان

کد	نام مستعار	سن	تحصیلات	ملیت	کد	نام مستعار	سن	تحصیلات	ملیت
۱	کاظم	۳۱	دکتری	افغانستان	۹	عزیز	۲۸	ارشد	افغانستان
۲	رحیم	۳۴	ارشد	افغانستان	۱۰	حمید	۲۹	ارشد	افغانستان
۳	سجاد	۳۸	دکتری	پاکستان	۱۱	عمران	۴۱	دکتری	پاکستان

۴	سعادت	۳۸	دکتری	افغانستان	۱۲	مهدی	۴۲	دکتری	پاکستان
۵	رضا	۲۹	دکتری	افغانستان	۱۳	اکبر	۴۱	دکتری	پاکستان
۶	حسین	۴۰	دکتری	پاکستان	۱۴	طاها	۳۸	دکتری	پاکستان
۷	علی	۴۰	دکتری	افغانستان	۱۵	یاسین	۳۳	ارشد	افغانستان
۸	واحد	۳۳	دکتری	افغانستان	۱۶	حیدر	۳۷	دکتری	پاکستان

تحلیل داده‌ها در این پژوهش به صورت تماتیک با رویکرد تفسیری ون مانن انجام شده است. بر اساس شیوه ون مانن می‌توان سه رویکرد کل‌نگر، انتخابی و سطر به سطر را برای کشف یا جداسازی جنبه موضوعی یک پدیده از متن بکار برد (Van Manen, 2016: 92-93). در تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار MAXQDA 2018 استفاده شده است. در ابتدا هر مصاحبه پس از پیاده‌سازی چند بار خوانده شده و توصیفی مبنی بر این که کل متن چه معنایی می‌تواند داشته باشد، یادداشت گردید. سپس، به منظور شناسایی بخش‌ها و عباراتی که حاوی نکات اساسی و موضوعات مرتبط با تجربه زیسته دانشجویان از تحصیل در مطالعات زنان بود، متن مصاحبه چندین بار خوانده و یادداشت برداری شد. سپس هر مصاحبه سطر به سطر و به صورت جزئی بررسی گردید و جملاتی که حاوی معنایی در رابطه با تجربه زیسته دانشجویان از تحصیل در رشته مطالعات زنان در ایران بود شناسایی و یادداشت شد.

به منظور روایی این پژوهش از قابلیت اعتبار، قابلیت اطمینان و قابلیت تأیید استفاده شده است. قابلیت اعتبار به این معناست که روش به کاررفته در تحقیق متناسب با فلسفه همان روش بوده و افراد مصاحبه‌شونده نیز باید دارای تجارب کافی در مورد پدیده باشد تا توصیف غنی حاصل شود (Howitt, 2019; Korstjens & Moser, 2018). در این پژوهش به منظور فهم تجربه زیسته دانشجویان، روش پدیدارشناسی به کاررفته و با افرادی مصاحبه شده است که حداقل دو سال از تحصیل آن‌ها در مطالعات زنان گذشته است. بنابراین، روش به کار گرفته شده در این تحقیق متناسب بوده و مشارکت‌کنندگان نیز دارای تجربه کافی بوده و این پژوهش از اعتبار کافی برخوردار است. قابلیت اطمینان به این معناست که هماهنگی و اطمینان در مضامین به دست آمده وجود داشته باشد (Savin-Baden & Major, 2010) و بررسی‌های متقابل و مجدد توسط تیم تحقیق در مراحل مختلف تحقیق انجام شده باشد (فراستخواه، ۱۳۹۸). به این منظور در پژوهش حاضر دقت و بازبینی‌های مکرر و متقابل در مراحل مختلف گردآوری داده‌ها صورت گرفته است تا اطمینان حاصل شود

یافته‌ها بدون دخل و تصرف محقق و از گفته‌های مصاحبه‌شوندگان حاصل شده است. قابلیت تأیید به این معناست که یافته‌های تحقیق به جای این که توسط محقق شکل بگیرد، از گفته‌های مصاحبه‌شوندگان حاصل شود و پژوهشگران دیگر نیز بتوانند یافته‌های تحقیق را تأیید کنند (Korstjens & Moser, 2018; Patton, 2014)، که به این منظور در این تحقیق دو تن از اساتید دیگر نیز همین مضامین به دست آمده را تأیید نموده‌اند. کسب رضایت آگاهانه از مشارکت‌کنندگان برای شرکت در پژوهش و حفظ محرمانگی اطلاعات از جمله ملاحظات اخلاقی در پژوهش حاضر بوده است.

## ۵. یافته‌های پژوهش

یافته‌های حاصل از پدیدارشناسی تجربه مردان افغانستان و پاکستان از تحصیل در رشته مطالعات زنان در ایران در قالب مضامین اصلی و فرعی استخراج شد. از تحلیل و کدگذاری مصاحبه‌ها، سه مضمون اصلی شامل «آگاهی جنسیتی»، «بازنگری جنسیتی» و «کم‌رنگی جنسیت محوری» به دست آمد که همراه با مضامین فرعی در جدول ۲ آمده است.

جدول ۲: مضامین اصلی و فرعی استخراج شده از داده‌ها

مضامین اصلی	مضامین فرعی
آگاهی جنسیتی	فهم برساختگی نگرش‌های موجود به زن
	فهم ماهیت مشترک زن و مرد در قرآن
بازنگری جنسیتی	تأمل در خوانش‌های دینی نسبت به زن
	بازنگری در باورهای اجتماعی نسبت به زن
کم‌رنگی جنسیت محوری	کم‌رنگی نگاه هم‌مونی مردسالارانه در خانواده
	کم‌رنگی مزیت‌های مردسالارانه در جامعه

### ۱.۵ آگاهی جنسیتی

برای دانشجویان تحصیل در رشته مطالعات زنان به منزله کسب آگاهی در موضوعات مرتبط با زنان و جنسیت بوده است. مضمون «آگاهی جنسیتی» متشکل از دو مضمون فرعی دیگر یعنی «فهم برساختگی نگرش‌های موجود به زن» و «فهم ماهیت مشترک زن و مرد در قرآن»

است. به گفته مشارکت‌کنندگان، قبل از ورود آن‌ها به رشته، نگرش‌های حاکم نسبت به زنان در افغانستان و پاکستان، برای آن‌ها یک امر کاملاً عادی و پذیرفته‌شده بوده است. اما با تحصیل در مطالعات زنان این فهم در دانشجویان شکل می‌گیرد که بسیاری از این نگرش‌های موجود به زنان در جامعه برساختی بوده و محصول نگاه فرهنگی و اجتماعی به زن است. به گفته این مردان، شناخت برساختگی نگرش‌های حاکم به زنان و مرور رفتارهای قبلی، برای آن‌ها با احساس دلسوزی و پشیمانی همراه بوده است.

«افکار قبلی را که در رابطه با زنان داشتیم، همه در این رشته برای ما روشن شد که ریشه فرهنگی و اجتماعی داشته. . . نمی‌گویم بر زنان ظلم کردیم، اما همان کارهای اندکی که می‌کردیم و فکری را که در رابطه با زنان داشتیم، حالا از همان‌ها احساس شرمندگی و پشیمانی می‌کنیم که ما واقعاً چه فکری در رابطه به این قشر مظلوم و بیچاره داشتیم». (کد ۱۵)

«واقعاً آنچه من همیشه تأسف می‌خورم و بعد از آموختن این رشته متوجه شدم، زنان در افغانستان هنوز همان جنس دوم‌اند و رفتار با آن‌ها طوری است که زن یعنی ضعیف و بی‌کس و ناتوان ...» (کد ۲)

«ما قبلاً که در پاکستان بودیم، فکر می‌کردیم قتل‌های ناموسی که در پاکستان صورت می‌گرفت، درست است. می‌گفتیم گاهی خوب است، اما الان می‌گویم یک اشتباه بزرگ است و محکوم می‌کنیم» (کد ۳)

بر اساس مصاحبه‌ها، بخش قابل توجه مباحث ارائه‌شده در مطالعات زنان، معطوف به بررسی جایگاه و مسائل مرتبط با زنان در اسلام بوده است. دانشجویان با فراگرفتن تخصصی بحث زن در اسلام، این موضوع را به صورت علمی فهم می‌کنند که سرشت و خمیرمایه زن و مرد در قرآن مشترک است. آن‌ها در مطالعات زنان، با جایگاه زن در اسلام فراتر از قرائت‌های سنتی و فرهنگی رایج در جوامعشان آشنا می‌شوند و به شیوه آکادمیک درک می‌کنند که بر اساس قرآن، آفرینش زن و مرد از یک جنس است. این فهم برای این مردان، برخلاف قرائت‌ها و نگرش‌های موجود در رابطه به زن در جوامعشان است که زن را موجود پست و خلق‌شده از دنده چپ آدم می‌داند.

«در افغانستان در بین بعضی علمای دینی هم همین نگرش است که زن از پهلوی مرد خلق‌شده و زن جنس دوم است. . . ما از مطالعات زنان آموختیم که خداوند نوع انسان را

آفریده که دو جنس مذکر و مؤنث دارد و هرکدام توانایی و ظرفیت خاص خود را دارد و هیچ‌گونه برتری و ضعیفی اینجا مطرح نیست، بلکه این‌ها در راستای هدف تشکیل خانواده و کمک به رشد همدیگر است.» (کد ۸)

«در پاکستان بعضی نگاهش این است که زن برده است برای مرد، شما شاید دیده باشید که بعضی علمای پاکستان فتواهای عجیب و غریب در مورد زنان می‌دهد، به خصوص در مناطق قبایلی که اصلاً زن را حساب نمی‌کند... در مطالعات زنان روشن شد که زن و مرد هر دو انسان است و به گفته قرآن برتری کسی دارد که تقوا دارد.» (کد ۱۱)

## ۲.۵ بازنگرشی جنسیتی

تحصیل در رشته مطالعات زنان برای این مردان فرصتی برای شناخت مسائل و جایگاه زنان هم به لحاظ دینی و هم به لحاظ اجتماعی بوده است. در محیط تحصیلی هم این دانشجویان با زنان توانمند و اساتید خانم و همکلاسی‌های فعال خانم مواجه شده‌اند. این فضا برای این دانشجویان، زمینه‌ای بوده است تا آن‌ها تأمل و بازنگرشی را در رابطه با کلیشه‌های جنسیتی و باورهای پذیرفته‌شده نسبت به زنان داشته باشند. «بازنگرشی جنسیتی» شامل دو مضمون فرعی، یعنی «تأمل در خوانش‌های دینی نسبت به زن» و «بازنگری در باورهای اجتماعی نسبت به زن» است. به گفته این دانشجویان، آشنایی با جایگاه واقعی و حقوق زن در اسلام باعث شده است تا آن‌ها تأملی در خصوص خوانش‌های حاکم نسبت به زن در اسلام در جوامع خود داشته باشند و معتقدند که فهم پیشین آن‌ها از زن در اسلام، بیشتر مبتنی بر خوانش‌های سنتی، فرهنگی و مردسالارانه بوده است.

«تاوقتی در پاکستان بودم و وارد این رشته نشده بودم، باورم این بود که اسلام دین زن‌ستیز است. چون این برداشت بین همه وجود داشت. اما وقتی در مطالعات زنان آمدم دیدم که اصلاً این‌طور نیست، همه چیز برخلاف تصورم است و قرآن و اسلام بهترین حقوق و کرامت را برای زنان داده است.» (کد ۱۶)

«درباره زنان وقتی نگاه می‌کنیم و به قرآن مراجعه می‌کنیم، می‌بینیم که اون چیزی که من قبلاً برداشت داشتم الان خیلی متفاوت شده و اینجاست که می‌بینم آنچه من فکر می‌کردم



زنان جایگاه خیلی بالاتر از اون را در اسلام دارند. یعنی برداشت‌های قبلی ما متأثر از مسائل فرهنگی و سنتی بوده.» (کد ۵)

«ما در محیطی زندگی کردیم که سراسر و از گذشته تا حال، زنان همیشه محکوم بوده و مردان حاکم بوده و این دیدی بوده که علما در جامعه ما به نام اسلام مطرح کرده بودند. با چنین پیشینه و فرضیه‌ای ما وارد مطالعات زنان شدیم. دید ما مردسالارانه بود که مرد از هر جهت بر زن برتری دارد و زن باید خدمت‌گذار مرد باشد. نوع نگاه کلی مردم افغانستان بر این است که زن باید در خانه باشد. کارهای خانه‌داری خودش را بکند. حالا وقتی وارد مطالعات زنان شدیم، به مباحث بسیار گسترده‌تر از آنچه ما در رابطه با زن در اسلام فکر می‌کردیم، برخوردیم که دید و نگاه قبلی ما را به چالش کشید. مسائلی که حتی نوع نگاه ما را به آیات قرآن که در خصوص زنان نازل شده بودند، به چالش کشید.» (کد ۹)

مواجهه این مردان با زنان توانمند از قبیل اساتید خانم و همکلاسی‌های فعال هم زمینه‌ای بوده است تا این مردان درباره کلیشه‌های جنسیتی و باورهای اجتماعی پذیرفته شده قبلی‌شان، از قبیل این که زن ضعیف و جنس دوم و... است، بازنگری داشته باشند.

«من قبلاً فکر می‌کردم که زن همان جنس دوم است و زن باید در خانه باشد، چون زن ناتوان است. قبلاً ما به اون حرف‌های سنتی باورمند بودیم، به این که زنان ناقص‌العقل‌اند، زنان درک و فهمی ندارند. زنان پایین‌تر از مردان هستند. زنان نمی‌توانند مدیریت کنند. اما اینجا بعضی زنان توانایی را دیدم که قوی‌تر از مردان هستن و بهتر از مردان هم عمل می‌کنند...» (کد ۲)

«زنانی که من اینجا در جمهوری اسلامی ایران دیدم و با آن‌ها کلاس داشتم و درس داشتم، خیلی زنان توانا، با درک، بافهم و باحجاب بودند. این‌ها واقعاً توانا بودند. از قدرت علمی بالایی برخوردارند. استعدادی که من در این خانم‌ها دیدم، در بعضی مردها ندیدم. فعالیت این‌ها را که در عرصه اجتماعی دیدم و در عرصه تدریس که دیدم، برای خودم الگو قرار دادم... این‌ها هم‌زمان سه وظیفه را به دوش دارند و موفق هستند. این‌یک دستاورد بزرگ است که انسان بتواند در زندگی سه وظیفه را انجام دهد، تربیت اطفال، مهر و عاطفه و روابط زناشویی، و انجام وظیفه در امور اجتماعی. این سه وظیفه خیلی دشوار است که این‌ها با موفقیت سپری می‌کنند و کاملاً یک زندگی موفق دارند. خوب این‌ها اساتید من بودند که بر من اثر گذاشتند... این‌گونه زن‌ها واقعاً قابل افتخارند... در تمام عرصه‌ها از

فعالیت اجتماعی تا اقتصادی می‌توانند با مردان رقابت کنند. این‌ها نشان‌دهنده ظرفیت و استعداد زنان است که من متوجه شدم توانایی‌های بسیاری دارند. زن آن‌طور که ما در افغانستان ضعیف و بیچاره فکر می‌کردیم، نیست.» (کد ۱۰)

نگرش‌های قبلی این مردان نسبت به زنان، با بحث‌های چالشی درباره مسائل زنان در کلاس درس و به چالش کشیده شدن از سوی زنان، مورد تردید قرار گرفته است. تحصیل در رشته مطالعات زنان برای این دانشجویان بستری بوده است که در آن موضوعات چالشی مرتبط با زنان، با حضور زنان مورد بحث و گفت‌وگو قرار گرفته و زمینه به چالش کشیده شدن دیدگاه‌های مردسالارانه را مساعد نموده است. هم‌کلاسی‌های خانم این دانشجویان از این توانمندی علمی و استدلالی برخوردار بوده‌اند که دیدگاه‌های این مردان را در رابطه با زنان به چالش بکشند، به طوری که آنان در بسیاری از موارد راهی جز پذیرش نظر منطقی آن‌ها نداشته‌اند.

«بحث‌ها و گفت‌وگوهایی که در کلاس بین ما و خانم‌ها می‌شد روی ما اثر داشت، چون قبلاً در پاکستان فکر ما این بود که فقط حرف ما مردان درست است، ولی اینجا دیدیم که خانم‌ها هم با دلایل محکم حرف می‌زنند و درست هم می‌گویند و ما مردان باید بپذیریم.» (کد ۳)

«از هم‌کلاسی‌های خود خیلی تأثیر پذیرفتیم. ما قبلاً در قریه و دهات که بودیم، زنان را از هر لحاظ ضعیف می‌دانستیم. در هیچ کاری هم از زنان مشورت نمی‌گرفتیم. فکر می‌کردیم که فکر و ایده این‌ها کار نمی‌کند. اما وقتی اینجا آمدیم دیدیم که زنان واقعاً توانمندتر از ما هستند. چیزهای که ما اصلاً نمی‌توانستیم درست برداشت کنیم، این‌ها در کلاس برای ما توضیح می‌دادند. اینجا ما واقعاً توانمندی این‌ها را دیدیم.» (کد ۱۵)

### ۳.۵ کم‌رنگی جنسیت محوری

تحصیل در مطالعات زنان، کم‌رنگی در نگاه جنسیتی و کلیشه‌های جنسیتی را برای این مردان در پی داشته است. این کم‌رنگ شدن جنسیت محوری در نگاه دانشجویان شامل دو مضمون فرعی یعنی «کم‌رنگی نگاه هژمونی مردسالارانه در خانواده» و «کم‌رنگی مزیت‌های مردسالارانه در جامعه» است. به گفته این مردان، تحصیل در مطالعات زنان، نگاه

مردمحوری در این مردان را کم‌رنگ نموده و در عوض دید انسانی نسبت به زنان به آن‌ها بخشیده است.

«مطالعات زنان ایده و یک نوع نگاه دیگری نسبت به زنان به من بخشید، یک نگاه مساویانه و انسانی و برابر.» (کد ۹)

به این ترتیب نگاه مردسالارانه این مردان در خانواده کم‌رنگ و اجرای نقش‌هایی از قبیل کار منزل و کمک به زنان در خانواده، که قبلاً بر اساس هژمونی مردسالاری و دید جنسیتی ننگ و عار بوده، عادی شده است.

«افغانستان یک محیط کاملاً سستی، به شدت مردسالار و زن‌ستیز است. مردان خود را همه‌کاره می‌دانند و توقع دارند بسیاری از کارها را در خانه زن انجام دهد. من حالا حاضرم کارهایی را در خانه انجام دهم و به خانواده کمک کنم و در این زمینه مطالعات زنان، طبیعی است که کمک کرد. قبلاً شاید فکر می‌کردم اگر مثلاً فلان کار را انجام دهم برایم کسر شأن باشد، ولی حالا این‌طور نیست. هر کاری در خانواده نیاز باشد انجام می‌دهم، بدون این‌که بگویم من مردم و نقش من فلان است و تو زنی باید انجام دهی.» (کد ۱)

این دانشجویان اشاره می‌کنند که اگرچه با توجه به غالب بودن نگاه جنسیتی و فضای مردسالاری در جامعه آن‌ها، فرزند پسر از امتیازاتی به مراتب بیشتر از فرزند دختر برخوردار است، اما با تحصیل در رشته مطالعات زنان نگاه آنان به این موضوع تغییر کرده است. «هرچند در افغانستان بین دختر و پسر تبعیض زیاد است، اما من دخترانم را بدون این‌که تبعیض قائل شوم، پرورش می‌دهم. این‌ها همه ثمره مطالعات زنان در زندگی خانوادگی من است.» (کد ۷)

«من دو فرزند دارم که پسر هستند و من دوست دارم بیشتر به دخترم توجه کنم، اگر خدا بدهد، و سرمایه‌گذاری من قطعاً روی دختر بیشتر خواهد بود... هرچند که این کار در پاکستان خلاف باور عموم است و آنجا کسی به دختر اهمیت نمی‌دهد و همه توجه را به پسر دارند.» (کد ۱۴)

بر اساس گفته‌های این دانشجویان، تحصیل در مطالعات زنان و کم‌رنگ شدن نگاه جنسیتی و مردسالارانه باعث شده است تا روابط خانوادگی و زناشویی آن‌ها بهبود یابد.

«من در زندگی خانوادگی، بعد از این‌که این رشته را خواندم خیلی تغییر کردم. نگاهم به همسر انسانی شده و هر روز این روابط در حال بهتر شدن است. زندگی‌ام خیلی خوب

شده و دیگر مثل مردان افغانستان سنتی فکر نمی‌کنم. خودت می‌بینی که من خانمم کار می‌کند و من در کارهای خانه به او کمک می‌کنم. در افغانستان اگر این کارها را بکنی، مورد تمسخر قرار می‌گیری، ولی من بافتخار این کارها را می‌کنم و به همسرم کمک می‌کنم.» (کد ۲).

«مطالعات زنان که خواندم و همگام با کسب آگاهی، یک سری تجربیات که ما در طول زندگی داشتیم نیز برایم به نحوی بازگو و روشن شد. اینجا بود که اصلاً نگاه مرا به زن و خانواده عوض کرد. من خودم قبل از شروع تحصیل به رشته مطالعات زنان، یک نگاهی به زن و خانواده، در خانواده خودم داشتم و بعد از اون شاید بتوانم بگویم مطالعات زنان صدوهشتاد درجه نگاه مرا تغییر داد نسبت به زن. خوب اینجا یک افق جدید برای من باز شد در بخش زنان و خانواده. این رشته، رشته زندگی است. من مطالعات زنان را رشته‌ای یافتم که به خانواده تحکیم می‌بخشد، زندگی خانوادگی را اصلاح می‌کند. من خودم با خانمم حالا خیلی بیشتر همراهی می‌کنم و احساس خیلی خوبی به ما دست می‌دهد، وقتی که هر دو طرف به عنوان یک انسان به هم نگاه بکنیم و واقعاً کیفیت روابطم با همسرم بسیار بهتر شده است.» (کد ۴)

به گفته این مردان، پذیرش توانمندی‌ها و همراهی با توانایی‌های زنان در عرصه‌های مختلف اجتماعی، از دیگر پیامدهای تحصیل در مطالعات زنان است. این دانشجویان که قبلاً مخالف حضور زنان در عرصه‌های اجتماعی بوده‌اند، حالا با تحصیل در مطالعات زنان، مزیت‌های مردسالاری در جامعه در نگاه آن‌ها رنگ‌باخته و با حضور زنان در عرصه‌های اجتماعی موافق و همراه‌اند.

«قبل از این رشته من شخص خودم مخالف زنان بودم. مثلاً می‌گفتم زنان در صحنه اجتماعی حضور پیدا نکنند. زنان باید در خانه بمانند. زنان وظیفه خانه‌داری و تربیت و این‌ها را به عهده دارند. بعد از این که وارد مطالعات زنان شدم، دیدم که زن‌ها هم می‌توانند مانند مردان در صحنه‌های اجتماعی حضور پیدا کنند؛ مانند مرد کارمند شوند و کاملاً مانند یک مرد، یک خانواده را از لحاظ اقتصادی مدیریت کنند. به همین خاطر حالا نگاهم طوری دیگر شده و نسبت به زن نگاهم تغییر کرده و باورم این است که زنان هم مثل مردان می‌توانند... من حالا هیچ‌گونه ممانعتی در برابر اشتغال و تحصیل برای زنان ایجاد نمی‌کنم.» (کد ۱۰)

تحصیل در مطالعات زنان این مردان را متقاعد ساخته است که رشد جوامع بدون حضور مؤثر زنان ممکن نیست و برای این کار باید زمینه حضور و ایجاد فرصت‌ها را برای زنان نیز مساعد ساخت.

«من حالا می‌گویم زن در همه حوزه‌ها باید باشد. بر این باورم که در جامعه‌ای که زنان شرکت نداشته باشند، برای زن‌ها سهمیه داده نشود، هیچ‌وقت اون جامعه رشد نمی‌کند. هرگاه برای زنان زمینه رشد و تعلیم مساعد شود جامعه رشد می‌کند.» (کد ۲)

تحصیل در مطالعات زنان به مردان این انگیزه را داده که در زمینه مسائل زنان و در راستای توانمندسازی آنان کار کنند. آنان معتقدند هر قدر زنان توانمند شود بهتر است و در این زمینه با زنان همکاری خواهند کرد.

«در آینده من در این راستا تلاش خواهم کرد که زنان از لحاظ اقتصادی خودکفا شوند. خوب در بعضی خانواده‌های افغانستان است که زن را به عنوان یک برده قرار داده‌اند و میزان خشونت بالا است. خوب این‌ها به عنوان یک انسان ضرورت دارد که بیرون بروند، شفاخانه بروند و درحالی که هیچ‌گونه استقلال اقتصادی این بیچاره‌ها ندارند. این‌ها در محدودیت و بیچارگی قرار دارند.» (کد ۹).

## ۶. بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش به منظور فهم تجربه زیسته مردان افغانستان و پاکستان از تحصیل در رشته مطالعات زنان در ایران صورت گرفت و در این رابطه سه مضمون اصلی «آگاهی جنسیتی»، «بازنگرشی جنسیتی» و «کم‌رنگی جنسیت محوری» حاصل شد. مضمون «آگاهی جنسیتی» بیان می‌دارد که دانشجویان در این رشته با موضوعات مرتبط با زنان و جنسیت، هم به لحاظ دینی و هم به لحاظ اجتماعی آشنا شده‌اند. دانشجویان مرد افغانستان و پاکستان که از جوامع مردسالارانه وارد این رشته شده‌اند، با این موضوع مواجه شده‌اند که بسیاری از نگرش‌های موجود و حاکم در جامعه نسبت به زنان برساختی بوده و ریشه در باورهای فرهنگی و رسومات قومی و قبیله‌ای دارد. پژوهش‌های صورت گرفته توسط محققان دیگر نیز این یافته را تأیید می‌کند که تحصیل در مطالعات زنان برای دانشجویان با شناخت مسائل مرتبط با جنس و جنسیت به همراه است (Stake, 2006; Zuo et al, 2018; Sharp et al, 2008). اما با توجه به این که مطالعات زنان در ایران با گرایش اسلامی است، آگاهی جنسیتی

حاصل شده بر اساس یافته‌های این پژوهش، علاوه بر بعد اجتماعی، بعد دینی را نیز شامل می‌شود. بر این اساس، مردان افغانستان و پاکستان با تحصیل در رشته مطالعات زنان با این موضوع نیز مواجه می‌شوند که بیشتر قرائت‌های حاکم از اسلام در خصوص زنان در افغانستان و پاکستان، متأثر از فرهنگ و سنت‌های مردسالارانه بوده و چه بسا این قرائت‌ها با آنچه در قرآن به عنوان سرشت مشترک زن و مرد آمده، متفاوت است.

مضمون «بازنگری جنسیتی» حاکی از این است که این مردان پس از مواجهه علمی با مسائل مرتبط با زنان و جنسیت و آشنایی با سرشت مشترک و بدون تبعیض زن و مرد در قرآن از یک سو، و مواجهه با زنان توانمند در محیط تحصیلی از سوی دیگر، بازاندیشی و تأملی را در رابطه با قرائت‌های دینی و کلیشه‌های جنسیتی نسبت به زنان تجربه کرده‌اند. با توجه به این که در جوامع افغانستان و پاکستان مردسالاری حاکم است، نوع نگاه به زن بر اساس سنت‌های قبیله‌ای و فرهنگی است و چنین نگرش نسبت به زنان یک نگرش جنسیتی ثابت است. بر اساس چنین نگرشی، ضعیف بودن و ناتوان بودن زنان یک امر پذیرفته شده است و به این ترتیب زنان در باور آن‌ها، همان جنس دوم هستند که باید در خانه بمانند. برای مردان مشارکت‌کننده در این پژوهش، مطالعات زنان فضایی بوده است تا آن‌ها تأمل و بازنگری را در رابطه با این نوع نگاه که در جوامعشان نسبت به زنان حاکم است، تجربه کنند. این یافته توسط پژوهشگران دیگر نیز تأیید می‌گردد که مطالعات زنان می‌تواند تغییراتی در نگرش‌های مردان نسبت به زنان ایجاد نماید (Brush et al, 1978; Harris et al, 1995; Thomsen et al, 1999). اما درباره بازنگری جنسیتی، یافته متفاوت پژوهش حاضر، تأثیرپذیری این مردان از زنان توانمند و اساتید خانم و همکلاسی‌های فعال خانم در ایران است که در تأمل و بازنگری جنسیتی آنان مؤثر بوده است.

«کم‌رنگی جنسیت محوری» بیانگر این مطلب است که تحصیل در مطالعات زنان و به‌طور مشخص مواجهه با آگاهی جنسیتی و تجربه بازنگری جنسیتی، کم‌رنگ شدن نگاه جنسیت محور را برای این مردان در خانواده و جامعه در پی داشته است. با توجه به این که در جوامع افغانستان و پاکستان نگاه جنسیتی پررنگ است و در اغلب موارد به مسائل از این منظر نگریسته می‌شود، این کشورها از جمله جوامعی است که تبعیض جنسیتی شدیدی علیه زنان در آن‌ها اعمال می‌شود و با توجه به غالب بودن فرهنگ مردانه، به زنان کمتر اهمیت داده می‌شود (Manganaro & Alozie, 2011; Rostami-Povey, 2007: 297; Shayan, 2007).

2015)؛ که این مسئله بیشتر ریشه در باورهای سنتی و قرائت‌های فرهنگی و مردسالارانه از دین دارد (Nairruti, 2012). اما این مردان در مطالعات زنان، با برساختگی چنین باورهای سنتی و قبیله‌ای نسبت به زنان مواجه شده‌اند. برساختی یافتن این باورها در کنار آشکار شدن این مسئله که قرائت‌های موجود نسبت به زنان بیشتر متأثر از فرهنگ مردسالاری و مغایر با سرشت مشترک زن و مرد در قرآن است و هم‌چنین مواجهه با زنان توانمند از قبیل اساتید خانم و هم‌کلاسی‌ها فعال خانم در دانشگاه سبب شده است تا آن‌ها تأمل و بازنگرشی را در رابطه با چنین قرائت‌های فرهنگی از دین درباره زنان و باورهای پذیرفته‌شده و کلیشه‌های جنسیتی در رابطه زنان و جنسیت تجربه کنند. این مسائل سبب شده است تا نگاه جنسیت محوری در این مردان کم‌رنگ شود و در عوض نگاه انسانی و فارغ از ترجیح جنسیتی در آن‌ها بیشتر حاکم شود. کم‌رنگی در نگاه جنسیت محور برای این مردان، بهبود روابط زناشویی و تحکیم خانواده را در زندگی شخصی آن‌ها در پی داشته است و هم‌چنین باعث انگیزه فعالیت در راستای مسائل زنان در جامعه برای این مردان شده است. این یافته توسط ولبی (Walby, 1990) هم تأیید می‌گردد که ساختار مردسالارانه تغییرناپذیر نیست و قابلیت انعطاف‌پذیری دارد. هم‌چنین این یافته با نظریه‌های برساخت گرایانه جنسیت نیز همسو است (Halapchuk-Tarnavska & Semenyuk, 2013)، (West & Zimmerman, 1987).

به‌طور کلی تحصیل در مطالعات زنان برای مردان افغانستان و پاکستان، پیش از آن‌که فقط پیمودن مدارج تحصیلی و گرفتن مدرک باشد، کسب آگاهی جنسیتی بوده است. این مردان با تحصیل در این رشته به‌طور علمی و فراتر از نگرش‌های قومی و سنتی، با مسائل زنان و جنسیت آشنا و در خصوص جایگاه و موقعیت زنان به لحاظ اجتماعی و دینی شناخت حاصل کرده‌اند. شناخت آکادمیک از جایگاه زن در اسلام و قرآن از یک‌سو و فهم برساختگی بسیاری از باورهای موجود نسبت به زنان در جامعه از سوی دیگر، سبب شده تا این مردان در رابطه با کلیشه‌های جنسیتی، باورهای پذیرفته‌شده نسبت به زنان و قرائت‌های فرهنگی و مردسالارانه دینی از زن، تأمل و بازنگرشی داشته باشند. حاصل این تأمل و بازنگرشی جنسیتی، کم‌رنگ شدن نگاه جنسیت محور در این مردان بوده است که بهبود روابط زناشویی و تحکیم خانواده، نگاه برابر به فرزندان دختر و پسر و مشارکت در انجام کارهای منزل از جمله آثار و نتایج آن در حوزه زندگی خانوادگی این مردان بوده است. هم‌چنین انگیزه کار در موضوعات مرتبط با زنان و حمایت از برنامه‌های توانمندسازی زنان از دیگر آثار آن برای این مردان در جامعه بوده است. به نظر می‌رسد

تحصیل مردان در مطالعات زنان می‌تواند به بهبود جایگاه و ارتقاء موقعیت زنان کمک کند. بنابراین، در رشته مطالعات زنان اگر از این منظر نیز نگریسته شود که در راستای ارتقاء وضعیت زنان، به جای تمرکز روی زنان، تغییر و اصلاح نگرش مردان نیز مدنظر قرار گیرد و علاوه بر جذب دانشجویان زن، برای افزایش جذب دانشجویان مرد برنامه‌ریزی شود آیا وضعیت متفاوتی را شاهد نخواهیم بود؟

## کتاب‌نامه

قرآن کریم

- آیت‌اللهی، حمیدرضا (۱۳۹۳)، نگرش‌های اسلامی در مطالعات زنان. تهران: انتشارات فهیم.
- باقری، شهلا و بوریانی، زهرا (۱۳۹۷)، «آسیب‌شناسی راهبردی رشته مطالعات زنان در ایران (کاربست مدل SWOT)»، مجله تحول علوم انسانی، ۱ (۱)، ۱۰۵-۱۳۵.
- حجازی، الهه و قدیمی، اکرم. (۱۳۸۶)، «بررسی رشته مطالعات زنان از دیدگاه مدرسان و دانشجویان دوره»، مجموعه مقالات زنان و آموزش عالی، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- ذکایی، محمد سعید (۱۳۹۹)، هنر انجام پژوهش کیفی؛ از مسئله‌یابی تا نگارش، تهران: انتشارات آگاه.
- روشنی، شهره. برزگر، خدیجه. شاهچراغیان، مریم و مؤمن، رقیه سادات (۱۳۹۸)، «رشته مطالعات زنان در ایران، چالش‌ها و راهکارها»، دو فصلنامه مطالعات زن و خانواده، ۷(۳)، ۹-۵۰.
- ریتزر، جورج (۱۳۹۸)، نظریه جامعه‌شناسی، ترجمه هوشنگ نایی، چاپ ششم، تهران: نشر نی.
- شریف زاده، نسرين (۱۳۹۸)، تحلیل محتوای مقالات حوزه مطالعات زنان در پایگاه وب آو ساینس با استفاده از روش خوشه‌بندی سلسله‌مراتبی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، کرمانشاه: دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه پیام نور.
- صانع پور، مریم (۱۳۹۹)، «تحلیل و بررسی کتاب پنجاه مفهوم کلیدی در جنسیت از منظری اسلامی-ایرانی»، پژوهشنامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، ۲۰(۷)، ۱۷۳-۲۰۲.
- طباطبایی، سید محمدحسین (۱۳۹۶)، زن در قرآن، قم: انتشارات هاجر.
- فراستخواه، مقصود (۱۳۹۸)، روش تحقیق کیفی در علوم اجتماعی با تأکید بر «نظریه‌ی برپایه»، چاپ ششم، تهران: انتشارات آگاه.



تجربه زیسته مردان افغانستان و پاکستان ... (نوروز علی کریمی و دیگران) ۲۵۱

گیدنز، آنتونی (۱۳۹۷)، جامعه‌شناسی، ترجمه حسن چاوشیان، چاپ سیزدهم، ویراست چهارم، تهران: نشر نی.

محمد پور، احمد (۱۳۹۸)، ضد روش: زمینه‌های فلسفی و رویه‌های عملی در روش‌شناسی کیفی، ویراست دوم، قم: لوگوس.

مطهری، مرتضی (۱۳۸۷)، نظام حقوق زن در اسلام، چاپ چهل و هفتم، تهران: انتشارات صدرا.  
مؤید حکمت، ناهید (۱۳۹۴)، «شناسایی "تصورات قالب جنسیتی" در شهر تهران: گسست یا تداوم»، پژوهشنامه زنان، ۶(۱)، ۱۵۳-۱۶۹.

نصر اصفهانی، مریم (۱۳۹۶)، «ورود زنان فیلسوف از حاشیه به مرکز: تأملی بر راهبردهای زنانه‌نگر بازخوانی تاریخ فلسفه غرب»، پژوهشنامه زنان، ۸(۱)، ۱۴۳-۱۶۸.

یحیی پور کومله، سمانه (۱۳۹۵)، آینده‌پژوهی مطالعات زنان در ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشکده حقوق و علوم انسانی، دانشگاه خوارزمی.

Abedinifard, M. (2015). The vices of men and the necessity of studying men and masculinities in Iranian women's studies. *Iran Nameh*, 30:3, 230-282.

Bates, Ü. Ü., Collective, H. C. W. s. S., Bates, U., Denmark, F. L., Held, V., Hune, S., & Helly, D. O. (2005). *Women's Realities, Women's Choices: An Introduction to Women's Studies*: Oxford University Press.

Bock, G. (1989). *Challenging Dichotomies: Theoretical and Historical Perspectives on Women's Studies in the Humanities and Social Sciences*: European University Institute.

Brown, M., & Moorer, R. (2015). Gender and Women's Studies, Applied Research on. In J. D. Wright (Ed.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (Second Edition) (pp. 736-741). Oxford: Elsevier.

Brush, L. R., Gold, A. R., & White, M. G. (1978). The paradox of intention and effect: A women's studies course. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 3(4), 870-883.

Butler, J. (1988). Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory. *Theatre Journal*, 40(4), 519-531. doi:10.2307/3207893

Clowes, L. (2015). 'I act this way because why?' Prior knowledges, teaching for change, imagining new masculinities. *NORMA*, 10(2), 149-162. doi:10.1080/18902138.2015.1050863

Dowling, M., & Cooney, A. (2012). Research approaches related to phenomenology: Negotiating a complex landscape. *Nurse researcher*, 20(2).

Goffman, E. (1979). *Gender Advertisements*: Macmillan Education, Limited.

Halapchuk-Tarnavska, O. M., & Semenyuk, A. A. (2013). Gender studies: theoretical framework. Retrieved from <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/2597/3/gender.pdf>

- Harris, K. L., Melaas, K., & Rodacker, E. (1999). The impact of women's studies courses on college students of the 1990s. *Sex roles*, 40(11-12), 969-977. doi:10.1023/A:1018885407873
- Heschel, S. (1990). *Women's Studies. Modern Judaism*, 243-258.
- Howitt, D. (2019). *Introduction to Qualitative Research Methods in Psychology: Putting Theory Into Practice*: Pearson Education.
- Kandiyoti, D. (2010). Gender and women's studies in Turkey: A moment for reflection? *New Perspectives on Turkey*(43), 165-176. doi:10.1017/s089663460000580x
- Katz, J., Farrow, S., & Swindell, S. (2004). Effects of participation in a first women's studies course on collective self-esteem, gender-related attitudes, and emotional well-being. *Journal of Applied Social Psychology*, 34(10), 2179-2199. doi:10.1111/j.1559-1816.2004.tb02696.x
- Khan, M. I., Malik, N., Nazir, N., Mushtaq, S. K., & Mujahid, S. (2014). Obstacles in women education: A study of societal structure of Pakhtun society. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(23), 2116-2119. doi:10.5901/mjss.2014.v5n23p2116.
- Kirkup, G., Whitelegg, L., & Rowbotham, I. (2015). The role of Women's/Gender Studies in the changing lives of British women. *Gender and Education*, 27(4), 430-444. doi:10.1080/09540253.2015.1015500
- Korstjens, I., & Moser, A. (2018). Series: Practical guidance to qualitative research. Part 4: Trustworthiness and publishing. *European Journal of General Practice*, 24(1), 120-124.
- Laverty, S. M. (2003). Hermeneutic phenomenology and phenomenology: A comparison of historical and methodological considerations. *International Journal of Qualitative Methods*, 2(3), 21-35.
- Macalister, H. E. (1999). Women's studies classes and their influence on student development. *Adolescence*, 34(134), 283-292.
- Malti-Douglas, F. (2007). *Encyclopedia of Sex and Gender: A-C*: Macmillan Reference.
- Manganaro, L. L., & Alozie, N. O. (2011). Gender role attitudes: Who supports expanded rights for women in Afghanistan? *Sex roles*, 64(7-8), 516-529.
- Marchbank, J., & Letherby, G. (2006). Views and perspectives of women's studies: A survey of women and men students. *Gender and Education*, 18(2), 157-182. doi:10.1080/09540250500380521
- Marshall, C., & Rossman, G. B. (2014). *Designing Qualitative Research*: SAGE Publications.
- Montague, C., & Tambe, A. (2020). *Women's Studies Companion to Women's and Gender Studies* (pp. 23-39).
- Nairruti, J. (2012). Women in Afghanistan: Caught in the middle. *International Research Journal of Social Sciences*, 1(2), 1-7.
- Naples, N. A. (2020). *The Changing Field of Women's and Gender Studies Companion to Women's and Gender Studies* (pp. 1-22).

- Patton, M. Q. (2014). *Qualitative Research & Evaluation Methods: Integrating Theory and Practice*: SAGE Publications.
- Priest, H. (2002). An approach to the phenomenological analysis of data. *Nurse Researcher* (through 2013), 10(2), 50.
- Rostami-Povey, E. (2007). Gender, agency and identity, the case of Afghan women in Afghanistan, Pakistan and Iran. *The Journal of Development Studies*, 43(2), 294-311.
- Sadli, S., & Porter, M. (1999). Importing/applying western feminism: A Women's Studies University linkage project. *Women's Studies International Forum*, 22(4), 441-449. doi:10.1016/S0277-5395(99)00038-2
- Savin-Baden, M., & Major, C. H. (2010). *New Approaches to Qualitative Research: Wisdom and Uncertainty*: Taylor & Francis.
- Scott, J. W. (1988). 2. Gender: A Useful Category of Historical Analysis: Columbia University Press.
- Scott, R., Richards, A., & Wade, M. (1977). Women's Studies as Change Agent. *Psychology of Women Quarterly*, 1(4), 377-379. doi:10.1111/j.1471-6402.1977.tb00562.x
- Sevelius, J. M., & Stake, J. E. (2003). The Effects of Prior Attitudes and Attitude Importance on Attitude Change and Class Impact in Women's and Gender Studies. *Journal of Applied Social Psychology*, 33(11), 2341-2353. doi:10.1111/j.1559-1816.2003.tb01888.x
- Sharp, E. A., Sorelle-Miner, D., Bermudez, J. M., & Walker, M. (2008). "the glass ceiling is kind of a bummer": Women's reflections on a gender development course. *Family Relations*, 57(4), 530-541. doi:10.1111/j.1741-3729.2008.00520.x
- Shayan, Z. (2015). Gender Inequality in Education in Afghanistan: Access and Barriers. *Open Journal of Philosophy*, 05, 277-284. doi:10.4236/ojpp.2015.55035.
- Smith, J. A., Flowers, P., & Larkin, M. (2021). *Interpretative Phenomenological Analysis*: SAGE Publications.
- Sommer, V. L. (2000). Men's Studies and Women's Studies: Should They Be Wed? *The Journal of Men's Studies*, 8(3), 395-400. doi:10.1177/106082650000800301.
- Stake, J. E. (2006). Pedagogy and student change in the women's and gender studies classroom. *Gender and Education*, 18(2), 199-212. doi:10.1080/09540250500380687.
- Stake, J. E., & Gerner, M. A. (1987). The women's studies experience: Personal and Professional Gains for Women and Men. *Psychology of Women Quarterly*, 11(3), 277-284. doi:10.1111/j.1471-6402.1987.tb00903.x
- Stake, J. E., & Rose, S. (1994). The long-term impact of women's studies on students' personal lives and political activism. *Psychology of Women Quarterly*, 18(3), 403-412. doi:10.1111/j.1471-6402.1994.tb00463.x
- Thomsen, C. J., Basu, A. M., & Reinitz, M. T. (1995). Effects of women's studies courses on gender-related attitudes of women and men. *Psychology of Women Quarterly*, 19(3), 419-425. doi:10.1111/j.1471-6402.1995.tb00084.x

- Tyrrell, C. A. (2016). *Are They Listening?: Revisiting Male Privilege and Defensive Learning in a Feminist Classroom*: Minnesota State University, Mankato.
- Van Manen, M. (2016). *Researching lived experience: Human science for an action sensitive pedagogy*: Routledge.
- van Manen, M., & van Manen, M. (2021). *Doing Phenomenological Research and Writing*. *Qualitative Health Research*, 31(6), 1069-1082. doi:10.1177/10497323211003058.
- Vivilaki, V., & Johnson, M. (2008). Research philosophy and Socrates: rediscovering the birth of phenomenology. *Nurse researcher*, 16(1), 84-92. doi:10.7748/nr2008.10.16.1.84.c6755
- Walby, S. (1990). *Theorizing Patriarchy*: Basil Blackwell.
- West, C., & Zimmerman, D. H. (1987). *Doing gender*. *Gender & Society*, 1(2), 125-151. doi:10.1177/0891243287001002002.
- Wharton, A. S. (2009). *The Sociology of Gender: An Introduction to Theory and Research*: Wiley.
- Yelsalı Parmaksız, P. M. (2019). Thirty years of gender and women's studies in Turkey11A preliminary version of this article was presented at the Gender and Women's '16/Interdisciplinary Conference on Gender and Women's Studies in Social Sciences and Art 11.11.2016 in İstanbul, Turkey. *Women's Studies International Forum*, 77, 102279. doi:https://doi.org/10.1016/j.wsif.2019.102279.
- Zainab, A. N. (2008). Growth and pattern of women's studies in malaysia as reflected by generated literature. *Libres*, 18(2).
- Zuckerman, D. M. (1983). Women's studies, self-esteem, and college women's plans for the future. *Sex roles*, 9(5), 633-642. doi:10.1007/BF00290070.
- Zuo, X., Lou, C., Gao, E., Lian, Q., & Shah, I. H. (2018). Gender role attitudes, awareness and experiences of non-consensual sex among university students in Shanghai, China. *Reproductive health*, 15(1), 1-10.